

УДК 37.013.42:316.723

Гейтенко В. В., Пристинський В. М.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В СЕРЕДОВИЩІ НЕФОРМАЛЬНИХ МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Стаття присвячена обґрунтуванню актуальності проблеми здійснення психолого-педагогічного супроводу соціалізації підлітків у середовищі неформальних молодіжних об'єднань і організацій. Визначено та проаналізовано методологічні засади, основні підходи, завдання педагогічного супроводу соціалізації підлітків у середовищі неформальних молодіжних об'єднань й організацій. Доведено, що стратегія і тактика відносин державних структур до неформальних організацій має бути забезпечена взаємодією ліберального, адміністративно-репресивного та демократичного підходів.

Ключові слова: педагогічний супровід, неформальна організація, ліберальний підхід, демократичний підхід, асоціальна група, соціалізація.

Постановка проблеми. Розвиток сучасного суспільства пропонує високі стандарти демократії, соціально орієнтованих прав та свобод людини. Згідно закону України "Про освіту", метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору. Однак складні соціально-економічні умови, низький морально-етичний рівень суспільства створює нестабільну систему, на тлі якої відбувається формування неформальних субкультур.

Підліткові субкультури найчастіше негативно впливають на соціалізацію та становлення особистості. Будучи однією з найменш адаптованих і соціально незахищених груп, підлітки несуть на собі відбиток загальної соціально невизначеності, невпевненості і тривожності. Підлітковий вік знаменує собою чергову кризу розвитку, який супроводжується зміною авторитетів. У підлітків змінюються погляди не тільки на батьків, учителів, а й на однолітків. Вони починають переглядати відносини з оточенням, а іноді знаходять "шокуючі" способи самовираження, примикаючи до неформальної організації.

Більша частина сучасної молоді неспроможна самостійно пристосовуватися і розвиватися в умовах мінливої дійсності. Цей факт пояснюється зниженням загального рівня освіченості та вихованості молоді; радикальною зміною їхніх ціннісних орієнтацій; невмінням виявити духовність; негативним ставленням до суспільно-корисної діяльності.

У зв'язку з цим, актуальність проблеми полягає в розумінні психолого-педагогічного супроводу як системної діяльності практичного психолога, соціального педагога, яка спрямована на створення комплексної системи клініко-психологічних, психолого-педагогічних і психотерапевтичних умов, що сприяють засвоєнню знань, умінь і навичок, успішній адаптації, реабілітації, особистісному становленню, нормальній соціалізації підлітків, які перебувають у неформальному середовищі.

Недостатня наукова розробленість даної проблеми й спонукала нас до необхідності більш глибокого і системного осмислення її на рівні соціально-педагогічної теорії і практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній психолого-педагогічній науковій літературі концепт "педагогічний супровід" висвітлюється не надто активно, однак варто зазначити деякі аспекти його трактування. Так, цікавим вбачається визначення педагогічного супроводу М. Рожковим. Науковець використовує термін "соціально-педагогічний супровід людини" як процес, що містить комплекс цілеспрямованих послідовних педагогічних дій. Результатом цих дій стає допомога людині в розумінні життєвої ситуації, що виникла, і забезпечення її саморозвитку на основі рефлексії [5, с. 15].

За М. Шакуровою, педагогічний супровід є одним із "механізмів тривалої двосторонньої педагогічної взаємодії". Автором висвітлено такі характеристики, що належать до цієї взаємодії: суб'єктна позиція всіх учасників процесу; спільність і взаємореферентність, яка приймається та підтримується суб'єктами взаємодії; багатопроєктність; схожість інтерпретацій; адаптивність; переважне використання "м'яких" методів педагогічної взаємодії [7, с. 90].

На думку Є. Казакової, педагогічний супровід – це метод, що забезпечує створення умов прийняття суб'єктом оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору. При цьому суб'єкт визначається і як людина, що розвивається, і як система, котра розвивається [2, с. 78].

З точки зору методології (Є. Руденський, Л. Субботіна, С. Чистякова, Т. Чурєкова) основою формування теоретичних положень педагогічного супроводу є особистісно орієнтований,

антропологічний і гуманістичний підходи, в яких людина та її розвиток розуміються як ключові цінності в системі освіти. Розглядаючи педагогічний супровід як систему, треба усвідомити необхідність комплексного підходу, що забезпечується командною роботою фахівців різних профілів; спрямованість на здатність особистості самостійно вирішувати актуальні проблеми та завдання розвитку. При цьому супровід усвідомлюється як допомога суб'єкту при формуванні орієнтаційного поля розвитку, відповідальність за дії в якому несе він сам [4, с. 4].

Супровід використовує в єдності діагностику, інформаційний пошук, планування, консультування, первинну допомогу в реалізації плану, роботу в тісному зв'язку з практичною діяльністю освітніх установ. Реалізація педагогічного супроводу здійснюється за допомогою особистісно орієнтованих технологій професійного розвитку [6, с. 2]: розвивальної діагностики; тренінгів особистісного та професійного розвитку й саморозвитку; психологічного консультування з проблем соціально-професійного розвитку; проектування альтернативних сценаріїв професійного життя; особистісно орієнтованих тренінгів підвищення соціально-професійної і психолого-педагогічної компетентності; ретроспекції професійного життя (метод психобіографії); тренінгів самоврядування, саморегуляції емоційно-вольової галузі та самовідновлення особистості.

Мета роботи – науково обґрунтувати вплив соціально-педагогічних умов на забезпечення супроводу соціалізації підлітків у середовищі неформальних молодіжних об'єднань і організацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. На наш погляд, стратегія і тактика відносин державних структур до неформальних організацій може мати декілька варіантів. А саме: ліберальний підхід, адміністративно-репресивний підхід, підхід нетерпимості, демократичний підхід.

Ліберальний підхід – це, певним чином, бездіяльність по відношенню до неформальних груп. Власне таким є відношення до "неформалів" органи влади у більшості країн заходу. Влада вмішується в їхнє життя в тому випадку, коли вони порушують закони. Такий підхід є сприйнятливим у вільному, демократичному суспільстві, в якому кожен має право жити так, як вважає за необхідне. Поряд із цим, у такого підходу є ще одна сторона – прагматичний розрахунок. Зовнішня агресивність, екстремізм частини молоді, споживацьке відношення до життя, демонстрації, скандали, протести дозволяють владі відволікти увагу суспільства від проблем молоді. Поки що такий підхід в Україні не є найбільш доцільним. З огляду на те, що деякі представники сект нетрадиційної релігійності, "хайлафісти", дворові команди та інші антисоціальні неформальні угруповання є надзвичайно розпущеними в сексуальному житті, вживають наркотики тощо. Тому взаємодія держави є вкрай необхідною у вирішенні цих проблем.

Адміністративно-репресивний підхід заснований на перебільшенні негативних сторін неформальних груп. Тому у влади з'являється бажання "не допустити", "заборонити" цей рух. У результаті кількість таких груп не скорочується, вони просто ідуть в "підпілля". Такий підхід був характерний у радянський період і не привів до позитивних результатів.

Підхід на основі нетерпимості, як різновид адміністративно-репресивного підходу полягає в тому, що у нашій країні йшла боротьба то з вальсом, то з джазом, то з рок-н-ролом, то з брейком, то з довгими чи короткими спідницями, чи з широкими або навпаки з вузькими штанами, то з довговолосими, або з бритоголовими. Поки, що у нашому суспільстві не затвердився плюралізм думок, одягу, взуття, костюмів, зачісок, хоча вже деякі демократичні зрушення у цій сфері є. Старше покоління повинно навчитися слухати і чути молодь, метод нотацій повинен бути замінений на метод переконань, монолог – на діалог, неприйнятність інших думок – на толерантність і повагу.

Демократичний підхід передбачає конструктивно-реалістичний погляд на становище речей і логіку розвитку суспільства, правильне розуміння причин виникнення, суті і шляхів розвитку неформальних груп. Потрібно визнати, що існування таких груп в нашому суспільстві, як і в будь-якому іншому, є природним явищем. Вони мають як позитивний, так і негативний вплив. Проблема полягає у співвідношенні позитивного і негативного. Позитивне повинно підтримуватися, а негативне розумними способами нейтралізовуватися. Тобто неформальний рух повинен бути оптимально керованим з боку держави [1, с. 117].

Основними завданнями психолого-педагогічного супроводу соціалізації учнівської молоді у середовищі неформального молодіжного об'єднання і організації є:

- 1) попередження виникнення проблем особистісного розвитку і виховання підлітка-неформала;
  - 2) допомога (сприяння) дитині у вирішенні актуальних завдань виховання і соціалізації:
    - проблеми, що пов'язані з вибором переходу до просоціальної групи;
    - порушення емоційно-вольової сфери, налагодженням взаємин з однолітками, вчителями, батьками;
  - 3) розвиток психолого-педагогічної компетентності (культури) педагогів, батьків.
- Основними видами (напрямами) роботи з психолого-педагогічного супроводу є:
- профілактика;
  - діагностика (індивідуальна і групова);
  - психолого-педагогічна просвіта;
  - формування психолого-педагогічної культури;

– розвиток психолого-педагогічної компетентності педагогів, вихователів, шкільних психологів, соціальних педагогів, батьків.

Психолого-педагогічний супровід є не простим поєднанням різноманітних методів діагностико-корекційної роботи з підлітками, а виступає як комплексна технологія, особлива культура підтримки і допомоги у вирішенні завдань особистісного розвитку, виховання та соціалізації. Необхідно щоб учитель, вихователь, шкільний психолог, соціальний педагог, які здійснюють психолого-педагогічний супровід, не лише володіли методиками діагностики, консультування, корекції, а й були здатні до системного аналізу проблемних ситуацій, програмування і планування діяльності, спрямованої на їх вирішення, співорганізацію учасників освітньо-виховного процесу.

Психолого-педагогічний супровід різних груп дітей здійснюється по-різному. Як зазначав Р. Штайнер, перш за все, людину слід готувати до того, аби вона приєдналась до людей. Особлива увага має приділятися перехідному етапу розвитку дитини – підлітковому віку.

Стратегічна лінія психолого-педагогічного супроводу підлітків пов'язана із психолого-фізіологічними особливостями і моральними завданнями даного віку. Серед них, на думку А. Бодалева, Н. Синягіної, Д. Грехем, найбільш важливим є самовизначення у сферах загальнолюдських цінностей і міжособистісного спілкування. Вторинними стосовно цього є прийняття себе і зовнішності, а також набуття навичок чоловічої і жіночої поведінки, вміння спілкуватися з однолітками, особами своєї та протилежної статі, встановлення адекватних, більш незалежних взаємин у сім'ї, формування планів на майбутнє, життєвих стратегій.

Складність опанування сутності психолого-педагогічного супроводу соціалізації учнівської молоді, на наш погляд, обумовлюється його використанням в якості інноваційної концептуальної ідеї, реалізація якої спочатку обмежувалась вирішенням екзистенційних проблем підлітків. Педагогічні зусилля, що здійснювали педагоги, класні керівники, вчителі, вихователі, шкільні психологи, орієнтувались на підтримку індивідуальної та суб'єктивної своєрідності підлітка, підкріплення його реальних та потенційних можливостей і здібностей для саморозвитку та самовизначення.

Соціально-педагогічна діяльність проводиться як із формальними, так і з неформальними групами, починаючи від учнівських чи студентських груп, і закінчуючи групами молодіжної субкультури. Одним із напрямів такої діяльності може виступати відвернення конфлікту між формальними та неформальними організаціями, встановлення партнерства між ними, виконання неформальною групою тих завдань, які вирішує формальна організація.

Соціально-педагогічна діагностика таких груп має на меті визначення спрямування групи, її складу, структури, взаємовідносин, уточнення орієнтації та планів членів групи.

До кількісних показників, які слід встановити, належать: віковий і кількісний склад групи, соціальний та статевий склад, тривалість існування, частоту та тривалість зустрічей членів групи, місця зустрічей, кримінальне минуле членів групи, рівень групового розвитку (стадія розвитку), відповідальність за групову діяльність (лідерський склад).

До якісних показників відносять підготовленість до спільної діяльності, яка виражається в ефективності та результативності, характер, мета, мотиви і спрямованість діяльності, рівень організованості, колективність, конфліктність, внутрішня структура, типи спілкування і відносин, запити та способи їхнього задоволення, норми і цінності. До методів, які використовує соціальний педагог чи працівник, належать: спостереження, опитування, соціометричні методики, тести, аналіз продуктів діяльності, метод експрес-оцінок. Вибір методів діагностики визначається метою дослідження та певними обмеженнями (за часом, ресурсами, професійною компетенцією).

У діяльності соціальних працівників використовується паспортизація підліткових та молодіжних груп. Паспорт неформальної групи заповнюється в результаті аналізу бесід з членами групи; співставлення інформації, яка отримана від різних осіб, після чого проводять взаємодоповнення та виключення неправдивої інформації. Як результат, заповнюється "Паспорт неформальної групи" [7, с. 72]. У програму діагностики групи слід також включити комплекс методик, які допоможуть у вивченні особистості лідера даної групи. Лідер часто визначає направленість групи, її відкритість зовнішнім контактам, можливість переорієнтації, корекції установок і діяльності групи.

Самостійним напрямом, на наш погляд, виступає діагностика оточення, в якому живе та діє та чи інша група. Увага концентрується на уточненні місця і ролі групи в структурі того чи іншого колективу та суспільства в цілому. В межах проведення діагностичних процедур необхідно виділити методи прогнозування поведінки групи. Мета прогнозування – виявити можливі позитивні моменти в роботі з тією чи іншою групою. Логіка міркування спеціаліста, стосовно прогнозування, повинна бути побудована наступним чином: як змінюються інтереси і потреби групи, яке майбутнє у даної групи.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Таким чином, на підставі викладеного вище необхідно зазначити, що педагогічний супровід соціалізації учнівської молоді є цілісною, системно організованою педагогом діяльністю підлітка, у процесі якої створюються соціально-психологічні та педагогічні умови успішного розвитку і соціалізації неформала в соціокультурному середовищі, прийняття суб'єктом розвитку оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору.

Завдяки психолого-педагогічному супроводу можливе формування особистості, здатної саморозвиватися, що вимагає педагогічної допомоги і підтримки, а не директивного впливу ззовні. Супровід визначається як допомога особистості у ситуації вибору, що породжує варіанти рішення, у формуванні орієнтаційного поля розвитку, при цьому відповідальність за рішення несе сама особистість.

Використані джерела

1. Волков Ю. Г Социология молодежи / Ю. Г. Волков, В. И. Добреньков, Ф. Д. Кадария, И. П. Савченко, В. А. Шаповалов. – Ростов-на-Д. : Феникс, 2001. – 362 с.
2. Казакова Е. И. Комплексное сопровождение развития учеников в образовательном процессе : аналитические материалы / Е. И. Казакова. – СПб., 1998. – 213 с.
3. Мардахаев Л. В. Методика и технология работы социального педагога / Л. В. Мардахаев. – М. : Союз, 1999. – 154 с.
4. Маркова С. А. О вопросах про профессионализм педагога / С. А. Маркова // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития : методический и практический журнал. – М. : Школьная пресса, 2002. – С. 3–5.
5. Рожков М. И. Социально-педагогическое сопровождение молодежных организаций и объединений / М. И. Рожков // Ярославский педагогический вестник. – 2008. – № 1 (54). – С. 3–5.
6. Тонишева Н. В. Психолого-педагогическое сопровождение профессионального становления психолога образования в университете / Н. В. Тонишева // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 2. – С. 11–13.
7. Шакурова М. В. Педагогическое сопровождение становления и развития социокультурной идентичности школьников : дис. ... на соискание ученой степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 / М. В. Шакурова. – М., 2007. – 361 с.
8. Шептенко П. А. Методика и технология работы социального педагога / П. А. Шептенко, Г. А. Воронина ; под ред. В. А. Сластинина. – М., 2001. – 208 с.

Geytenko V. V., Pristinskii V. N.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL ACCOMPANIMENT OF SOCIALIZATION PUPILS IN SURROUNDINGS OF INFORMAL YOUTH ORGANIZATIONS

This article is devoted to substantiation of timeliness of a problem of implementation of psychological and pedagogical maintenance of teenager's socialization in the environment of informal youth associations and organizations. Methodological principles, basic principles, goals of pedagogical maintenance of teenager's socialization in the sphere of informal youth associations and organizations are identified and analysed.

There is steadily growing number of anti-social youth subcultures that are "closed" for others. Their hard regulation almost always covers the rest of man's life. Now the most of high school age students consider that the belonging to one of the existing informal actions, organizations or associations brings them to adult life. They sometimes believe that becoming "informal" all of life's difficulties resolve themselves. In these groups the main criterion of attractiveness is the appeal status which opens to its bearer respectable position, influence and prestige. This differentiation after a while influences on the man's fate. Becoming a member of informal youth organization some students understand that this is not right way out of the life situation, but in the most cases they are unable to exit from it without targeted teacher's help, social worker's help. That's why teacher's support of students' socialization should help teenager in situations of adequate choice of generating variants of decisions in forming of value orientation field for further development and successful socialization.

The importance of education work with students of high school is to find optimal ways of cooperation with youth groups and associations (subcultures in the modern world. An integral part in the education process is to provide educational assistance that promotes the comprehensive formation of the individual students.)

It is proved that the strategy and tactics of the relations of government institutions to the informal organizations have to be provided with interaction of liberal, administrative and repressive and democratic approaches.

Keywords: *pedagogical maintenance, informal organization, liberal approach, democratic approach, unsocial group, socialization.*

Стаття надійшла до редакції 29.03.2016 р.